

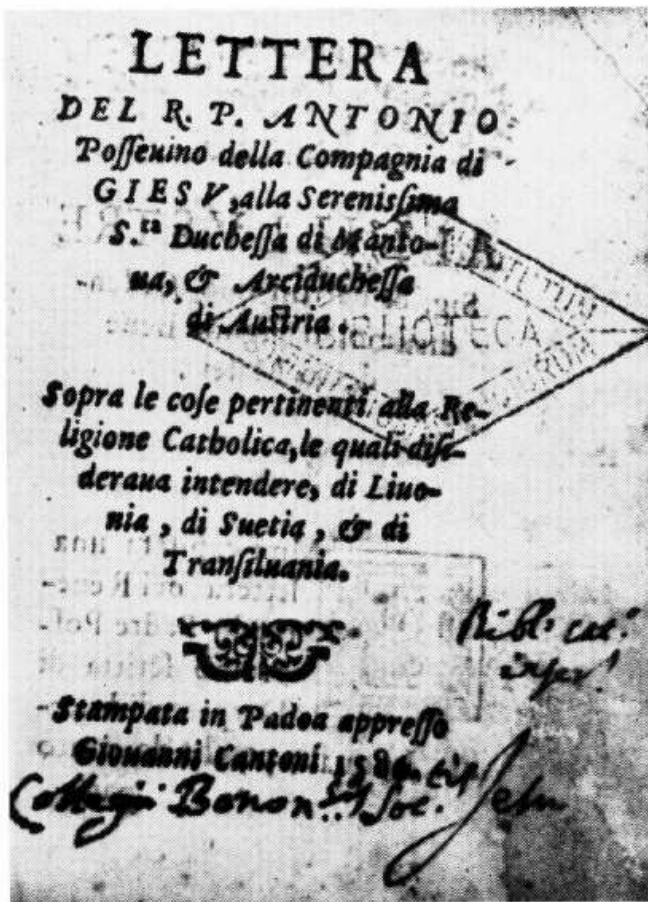
MAARJAMAA

EESTI KATOLIIKLASTE RINGKIRI

Nr. 1 (19)

X aastakäik

Nelipühad 1971



AUVÄÄRT ISA ANTONIO

Possevino,
JEESUSE Kompaniist,

KIRI

Tema Hiilgusele
Mantova Emand Hertsoginnale
&
Austria Ertshertsoginnale

Liivimaa, Rootsi ja Transilvaania
Katoliku Usku puudutavatest asjadest,
missugustest ta soovis kuulda.

Trükitud Padoas
Giovanni Cantoni juures 1586

Üks haruldane, ligi 400 a. vana raamatuke, mis tõi paljudele itaallastele esimesi teadmisi ühest kaugest maast — Estoniast. Käesolevas numbris ilmub kirja see osa, mis räägib meie kodumaast, esmakordselt eesti keeles. Itaaliakeelset kirja trükiti mitu korda; siin näeme aastal 1586 Padovas ilmunud väljaande tiitellehte loomulikus suuruses (7x9,5 cm). See on vanim meie päevini säilinud trükk.

A. D. MDLXXXV

Issanda aastal 1585 viibis Eestimaal kauge ja kõrge külaline: itaallastest paater Antonio Possevino, paavsti erisaadik Ida- ja Põhja-Euroopas. Osa Tartus kogutud muljeid jäädvustas ta koha-peal (arvatavasti jesuiitide kolleegiumi ruumes, kuhu hiljem asus ülikool) pikema kirja näol Mantova hertsoginnale.

Varsti pärast oma muljete kirjapanemist (9. augustil) sõitis Possevino Vilnasse, kus laskis trükkida eesti-, läti- ja venekeelseid katekismusi. Praktilise mehena andis ta trükki ka hertsoginnale pühendatud kirja. Kahjuks ei ole tänini leitud ühtki eksemplari ei eestikeelsest katekismusest ega ka itaaliakeelse kirja esimesest trükist.

Kuid õnneks meeldis Mantovasse saadetud eksootiline reisikirjeldus itaallastele nii hästi, et see trükiti uuesti — koguni mitu korda. Nii tutvus tuhandeid itaallasi tolle kauge maaga, mille nimi pidi olema Estonia, nii on see haruldane kiri Tartust aga ka meieni jõudnud.

Eesti lugejaskonnale on ta siiski tundmatuks jäänud, välja arvatud ajaloolased. Kuid kas ei kuulu isade eluolu kõigile lastele? Kas ei tule otsene kontakt tolle aja mõttemaailmaga tuluks ka mitte-ajaloolasest lugejale?

Siin pakutav tõlge püüab säilitada seda 16. sajandi hõngu, mida juba tiitlirikkast pealkirjast vastu hoovab. Viib ju see kiri meid praegusest hoopis erinevasse maailma — vürstide ja piiskoppide, Shakespeare'i ja ususõdade ajajärku.

Possevino ei ole mingi stiilimeister. Tema laused näivad meile hirmus pikad ja keerulised ning on täis mõisteid, mis kipuvad kõnesolevat ajajärku mitetundvale lugejale ebaselgeks jääma. Ka komistame suurtele algustähtedele meile harjumata kohtades (selles on jälgitud originaali).

Kuid kõigepealt sisu! Isa Antonio näeb ju kõiki asju ainuüksi usu seisu-

kohast. Tema jutustuse keskpunktis seisab eestlaste usklikkus. Tartus kaasaelatud eesti jumalateenistused jätsid temasse nii sügava mulje, et ta meie esivanemate vagadust itaallastele eeskujuks seab.

Oli ususõdade aeg: igauks — katooliklased, protestandid ja ortodoksid ühtviisi — pidas oma usku nii ainuõigeks, et selle nimel võis teistele sõda kuulutada. Väärrib märkimist, et tolleaegse kirjavara enamikuga võrreldes räägib meie kiri vastastest väga tagasihoidlikus toonis. Muidugi ei soovi «Maarjamaa» toimetus midagi neist õnnetuist tülidest üles soojendada, vaid avaldab käesoleva teksti huvist kodumaa kirikuloo vastu.

Kirjas kuuleme palve läbi sündinud imedest. Ei ole põhjust arvata, et isa Antonio omast käest juurde paneb: need asjad olid tolleaegses Tartus kindlasti sel kujul kõneaineks. Siinkohal pole ehk ülearune mainida, et tänapäevalgi juhtub küllalt kirjas jutustatud sündmustele sarnlevaid episooide (näiteks 31. lõigus kirjeldatud lugu), mis on ka hästi dokumenteeritud. Osalt refereerib kiri rahvasuust võetud kuuldusi (nagu hundilood 25. lõigus). Kuid küllap nii räägiti ja niisugused olid muljed, mis külaline Tartust kaasa viis.

Me kuuleme siin veel, kuidas Tartus asutati esimene kõrgem kool, mille uksed olid avatud ka maa pärisrahva poegadele. Tõsi küll, asutajad ei tulnud erilisest sümpaatiast eestlaste vastu, vaid kuna nad tahtsid Kristuse eeskujul inimeste heaks töötada ja kuna Liivimaal parasjagu töötajaid vajati. Kuid tegelikult oli nende elu meie rahvale pühendatud. Eestikeelse katekismuse autor Toomas Busaeus, kellest kiri kõneleb, suri mõni aasta hiljem oma töökohal.

Ligi nelisada aastat tagasi leidis ettevõtlik Padova mees Giovanni Cantoni, et kiri väärrib teistkordset trükkimist. Järgnevat väljavõtet avaldades loodame, et ta pakub veel nüüdki huvi selle rahva poegadele, kellest kirjas juttu.

KIRI TARTUST

Kõrgeauline Emand, & Armulisim Valitsejanna Kristuses!

(1) On juba mõni nädal, kui sain Preisis viimase kirja T. Kõrguselt, kes, suvatsedes mulle kirjutada meie Kompanii Kollegiumi üle, mis Jumala headuse läbi Mantovas on asutatud, kordas mulle oma soovi, kuulda edust, mis mulle on osaks saanud neis põhjaprovintsidest Tema Jumaliku Majesteedi teenimisel ja Katoliku usu kasvatamisel. Nõnda siis, olles lõpetanud mõningad asjaajamised Imperaatori ja Poola kuninga vahel, lahkunud Preisist ja tulnud Leedusse ning siis Liivimaale, kus ma praegu viibin Derpatolinnas, mille territoorium ulatub Moskoviiani, kirjutan ma mõningatest asjadest, mis on mulle väga suureks lohutuseks olnud. Sest ma ei oleks kuidagi osanud mõtelda, et saan näha nendes provintsidest, mis on nii väga kannatada saanud sõdade ja lahkõpetuste läbi neljakümne või viiekümne aasta jooksul, et on olnud võimalik säilida nii rohkel tõelise usu seemnel (ja seda ilma Katoliku preestriteta) lihtsates ja igast läbikäimisest, peaaegu inimlikust kultuurist eemalseisvates rahvastes; sest kuna nad pidevalt kord Luterlikkude Hereetikute, kord skismaatiliste Moskoviitide saagiks olid, oli küllalt tõsist põhjust karta, et kõik oleks nagu põrguks muutunud; nii nagu tõepoolest ongi sündinud kõigi teiste linnade ja rahvastega, kes asuvad Balti mere ääres. Et ka T. Kõrgus teaks, kes on need, kes mulle kõige enam põhjust andsid imestada ja õnnistatud Jumalat kiita, teadku ta, et selles Liivimaa osas, mis möödunud aastate jooksul Moskoviidi poolt Poola Kuningale üle anti, on üks provint, mille nimi on Estonia, kus suurem osa talupoegadest (niipea kui nimetatud Kuninga tahtmist mööda meie Isad Riiga ja siia Derpatosse paigutati) hakkas kokku voolama nii suurel arvul ja nõnda elava hardusega, et ma — kui palju kuulajaid või isikuid

ma ka olen näinud mitmetes maades — kindlasti usun end mitte kunagi näinud olevat siiramat hardust või selgemat tõelise Kristluse näitamist. Sest need õnnistatud hinged asuvad laupäeval suure huljana teele oma puumajakestest, mis asuvad laiali maa eri nurkades, et olla Pühapäeva hommiuks jutlusel ja Missal meie Isade juures, kelledest mõned on juba ära õppinud nende keele, isesuguse ja erineva kõigist teistest Maailmas. Ja olgugi et paljud tulevad, kes kahekümne, kes kahekümneviie ja kolmekümne miili kauguselt, viibivad nad sellegipoolest väga suure tähelepanemisega Jumalateenistustel ja lähevad siis jälle koju, käies kes terve öö, kes veel teist päevagi, nõnda et on hästi näha, kes Jumalat tõsiselt võtab, ja kui piinlik peaks olema nii minul enesel kui ka teistel, kel on kirikud oma maja ukse ees ja ülikülluses igasugu hardusi, kuid jääme siiski külmaks ega astu sammugi rohkem kui harilikult, et maitsta taevaseid asju. Aga see rahvas, keda hüütakse Eestlasteks (nagu ma ütlesin), oli usu seemneid meeles pidades ära unustanud Issameie palve, Ingli tervituse, usupeatükid, kümme käsku ja kirikupühade pühitsemise korra, kuid isaisadelt saadud pärimuse läbi säilitanud nii palju valgust, kui palju Jumal heaks arvas mitte ära võtta nendelt, kes ikkagi lihtsas meeles ja Jumala kartuses edasi astusid. Ka neil päevil, mis me oleme siin mööda saatnud, tuli muude hulgas üks hea vanake kolmekümne miili kauguselt küsima, millal on Lauritsapäev, et pühitseda päeva ja paastuda päev enne seda, ning et näha Kõigepühamat Altarisakramenti, mida nad tavatsevad Jumala armastuseks nimetada, nende keeles Jumal Armo. Nii väga on nendes õnnistatud hingedes juurdunud usk Kõigepühamasse Sakramenti, nagu hästi näha taolistest nimedest, milleks nad seda Jumalikemat andi kutsuvad, et iial ei lahku Püha kiriku müstilise keha ühendusest see, kes säilitab eneses usu ja alandliku harduse kõigepühama Euharistia vastu. Nii ei või nad kuulata neid,

kes neile pakuvad kas Ruteenide või Moskoviitide Religiooni, kes käivad väga paljudes asjades skismaatiliste Kreeklaste riituse järgi, või seda kommet, mida peavad Luterlastest või Kalvinistidest hereetikud, kellele nad vastavad, et nad ei taha teist, vaid vana usku. Ning sellepärast ei lakka nad Jumalat tänamast ja Poola Kuningat taga hoidmast, õnnistades teda, sest et tema saatis neile Katoliku Preestreid, kes, niipea kui Moskoviidi valduses olev Liivimaa tagasi anti, tulid kahelt poolt: üks osa Preisist, kust võeti mõned meie isade poolt Varmia piiskopkonnas, ühes Braunsbergi seminaris väljaõpetatud Preestrid, teine mitmest Saksamaa provintsist, kus meie omadest välja valiti need, kes näisid sobivamad olevat selle Viinamäe jaoks.

(2) Kõik need asusid niisiis seda raadama ja harima ning on ära õppinud peale oma Saksa ja Poola emakeele kaks keelt, mis on omased Liivimaa elanikele. Neid nimetatakse Eesti ja Läti keelteks, sest Lätlaste käes on ala, mis ulatub Volmarist (nüüd uuesti asutatud Võnnu piiskopkonda arvatud) kahe või kolme päevatee kaugusele pikuti ja laiuti vastu Riiga, missuguses linnas maa vanade ja päriselanikkude poolt tarvitatakse Läti keelt, olgugi et linlased (nagu muide ka ülejäänud Liivimaa linnades) tarvitavad Saksa keelt, väga lähedast Alam-Saksa omale, nii Pommernis kui Preisist, kust tulid alguses soldatid, kes võitsid selle maa Ristiusule, ning Kaupmehed, kui asutati Teutooni ordu.

(3) Need preestrid aga, kes ei valda veel sugugi nimetatud keeli, tarvitavad tõlke, kes on nii vaimustatud oma suguvendi ja kaasmaalasi aitama, et nende teenistus jutlusel, pihil ja Ristiusu õpetamisel kui ka see vaga viis, kuidas nad Missa kõigepühamat saladust ning ohvrit kaasa elavad, on tõeline ingliteenistus. Aga teisest küljest: mitte üksnes noormehed ja tütarlapsed, vaid ka kõige eakamad mehed ja naised on nõnda sõnakuulelikud igale lihtsamalegi hardusesõnale, mis nimetatud tõlkija- poisid lausuvad (ka kui nad seda

teevad omal algatusel), et T. Kõrgus võiks näha (nagu meie oleme näinud) kuut või kaheksatsada inimest ühekorraga põlvili laskuvat või püsti tõusvat, ning sellesarnaseid harduseavaldusi toimetavat nõnda suure tähelepanemise ja tõsidusega kui iganes võib soovida. Aga ära näinud, et vaatamata nende keele mitteoskamisele, ükskõik missugune Preester siia maile ka ei tuleks, nimetatud tõlkide abil võib sellel Jumala viinamäel tublisti töötada, alustasime nende väheste päevade sees Seminariga tõlkide jaoks, kus mõned noored, kes juba oskavad mitut nendest keeltest, võivad kordamööda käia saatmas meie Isasid, keda aina saadetakse ja jooksutatakse mitmetesse paikadesse, kuna teised, kes üle jäävad, õpivad sel ajal ladina ja mõnda muud keelt paremini sellest, kuidas nad juba oskavad, üheskoos vagadusega, sest aja jooksul võivad nad saada kes preestriks, kes muusse seisusesse, ning aidata edasi Jumala asja. Nii lasti neil veel valmistada mõned hõlpsasti kantavad ristid ja ka mõned taftist lipud meie Issanda Kristuse kujutusega, missugustega, kui poisid mõnesse külla on paigutatud, nad võiksid minna pühade ajal teistesse külladesse, teisi lapsi aitama Usuõpetusele ja sel puhul ka vanemaid õpetama, ning pööraksid neid jõudeolekust ja joomisest ja muust ebasündsast. Ja üks meie Isadest, kes on siin ülemaks, Toomas Buseus nime poolest, on koguni teinud ühe katekismuse eesti keeles, mis nüüd saab trükitud; sest tema on Kristuse, meie Issanda armastuse pärast peaaegu täiesti kõrvale jätnud jutlustamise Saksa keeles ja muid (pealtnäha) suuremaid õpinguid, et jutlustada selles keeles Kristuse vaestele, sest liiga selgesti on näha, kui tõsi on see, mis ütles Meie Issand, et *vaestele kuulutatakse evangeliumi*, ning see, mis on kirjutatud Apostlite Tegudes, et *rahva hulgas sindis imetegusid ja tähti*.

(4) Aga et T. Kõrgusele erilist lohutust pakkuda, jutustan talle esiteks mõned nendest üksikasjadest, mille abil ta võiks sügavamalt tundma õppida nende õnnistatud hingede hardust;

pärastpoole lähen üle tagajärgede juurde, mis nendest üksikasjadest tulevad, ning lõpuks suuremate viljade juurde, mis sellest provintsist ja mujaltki võiks saada, kui oleks töömehi, ükskõik misugusest rahvusest, kes suuremeelselt taoliste ettevõtete kallale asuksid.

(5) Kõige esiteks: nad peavad püha Missaohvrit nii suures aus, et õnnelikuks peab end, kelle juures seda üks kord on pühitsetud. Sellepärast käivad nad väga palava sooviga Preestritele peale ja, olgu nende majade juures, olgu nendes väikestes Kirikutes, mis Moskoviidid ja hereetikud on püsti jätnud, kuulavad nad püha Missat rohketel õhkamistega ja kannatlikult põlvili, ning kummardavad kõigepühamat Euharistiat, näidates hästi, et Jumala Vaim on nende sisemiseks Õpetajaks ja et elav usk paneb neid väliselt tunnistama seda aupaklikkust, mis nende sees on. Siinkohal, Emandlik Hiilgus, nii nagu mulle mitu korda on meelde tulnud see, mis jutustab oma Jumala Linna raamatutes Püha Augustinus, et tema aja Kristlased tulid teda otsima, et ta võtaks saata mõne oma Preestritest Missat pühitsema nende majadesse, nii et Deemonid saaksid neist välja aetud; nõnda olen mina mitu korda tundnud väga sügavat kurbust, et need, kel on ülikülluses seda Püha ohvrit ja suurel arvul Katoliiklikke jutlustajaid, pealegi väga tublisid, seisavad nõnda harduseta seal juures või ei suvatse põlvegi nõtkutada oma Issanda ees.

(6) Kui nüüd nimetatud Eestlased võivad (nagu ma ütlesin) Missat saada, kas kaugel või nende oma majade juures, jooksevad lähedastest küladest kokku kõik, kes saavad, imestamisväärte väledusega, ja on asja juures kõige vagamal kombel, pidades õnnelikuks ja Jumalast suuresti soosituks seda, kelle lähedal pühitsetakse. Mille toimetamiseks, kiriku puududes, on kokku lepitud luba anda Püha Apostliku Tooli poolt, kui aga Preestrite läbi paik enne puhastatakse ja õnnistatakse, ning kirikuriided ja muud pühad altaririistad kohale tuuakse.

(7) Mitte ainult Missa pühitsemise ajal, vaid kui nad ainult näevad või kuulevad, et Katoliku Preester teeb palvet mõnes linnas, tee peal, kirikus, platsil või külas, lühidalt: ükskõik mis paigas, jooksevad kokku väga paljud ja seisavad preestri ümber ja palvetavad koos temaga väga suure harduse ja püsivusega, ning nõnda tõemeeli ja lihtsalt, nagu oleksid nad kõige sõnakuulelikumad lapsed. Ja kuna paljud olid unustanud palved ja usutunnistuse, mis iga Ristiinimene peab teadma, kordavad neid isegi halli habemega mehed, käed kokku pandud ja taeva poole tõstetud, sõna-sõnalt järgi üteldes seda, mis nad Preestrikuulevad, Usuõpetust ja Issameie palvet ja Ingli tervitust. Aga kui nad näevad mõnd hereetikute pastorit, kes palvetab ja tahab ahvi kombel Katoliku Preestrid järele aimata, põgenevad nood Eestlased temast, üteldes et nad ei soovi muid Preestrid kui neid, kes käivad pikas kuues ja pühitsevad Missat ja õnnistavad nende asju, mida hereetikud ei tee.

(8) Just neil päevil juhtuski, et üks hereetikust Pastor, soovides üht Eestlast ennast kuulama ja oma lahkõpetuste järele saada, kuulis Eestlaselt, olgugi talupojalt, vastuseks: «Mina ei taha sind, sest kes on su Preestriks teinud, oled sa ju ilmalik ja hereetik?»

(9) Ning kuna Rootsi Kuningale kuulub see osa Liivimaast, mis on Revalia linna lähedal, mis samuti nimetatud Kuninga käes on, ei ole ometigi puudunud neid, kes on tulnud kaheksakümne miili tagant meie Preestrite palvele, et nad tuleksid nende juurde, lisades, et nad teavad hästi, et Luterlastest Pastorid, kes olid nende juures olnud ja ennast Preestriteks hüüda lasknud, ei olnud ehtsad preestrid, nagu nende isade ja isaisade ajal. Nõnda palju valgust säilitab Püha vaim lihtsates ja jumalakartlikkudes hingedes!

(10) Kirikute juurde, mis on Liivimaal mitmel pool olemas, olgugi et varemeis ja purustatud, ning isegi teatud puukabelite juurde, mis nad

BUSAEUS'E KATEKISMUSE TRÜKIARVED

Expensae factae pro catechismis variarum linguarum et aliis libris imprimendis, qui in Livonia, Ungaria, Suecia et alibi erant necessarii, praesertim pro novis seminariis.

Mense septemb. 1585 die 15.

Danieli typographo Vlnensi pro catechismo Estonico imprimendo in tribus foliis 6 flor.
Eidem pro imprimendo catechismo Lotavico 6 »

25. oct.

Eius socio pro bibali ut vocant 9 gros.
Plicandis 1000 catechismis Lotavicis 2 - 2
Pauperi studioso per plures dies laboranti in typographia 0 - 5
Ad catechismum Estonicum imprimendum datae risae chartae sex — valent — singulae uno thalero 7
Ad catechismum Lotavicum risae sex 7
Cantiones Estonicis imprimendis risae duae nigrioris chartae 2

Hiljem:

Catechismi Esthonicis: Errore Typographi impressi tantum 997
Reliqua charta destructa.
R.P. Possevino dati 150
Rigam missi 747
Iterum missi, per d. Fab. Quadrantinum in Livoniam 30
Remanent adhuc 70
summa omnium 997

Possevino nimetab oma kirjava- vahetuses mitu korda eestikeelset katekismust. Nõnda kirjutas ta 16. augustil 1585 Riiast kohalikule provintsiaalile, et tal oli mitmete poolt läbivaadatud eestikeelse katekismuse käsikiri kaasas, ja augusti lõpul teatas ta Wilnast, et see katekismus oli juba trükkida antud. Pärast Polotski kolleegiumi visiteerimist pöördus Possevino septembri lõpul Wilnasse tagasi ja ei olnud trükikoja töötempoga rahul — tema arust oli see liig aeglane. Trükkimine viidi aga varsti lõpule ja 10. oktoobril võis Possevino saata provintsiaalile mõned proovieksemplarid.

See katekismus on küll tänini kadunuks jäänud, kui meieni on jõudnud õige täpsed trükiarved.

Eestikeelset katekismust trükiti seega kokku 997 eksemplari; neist saadeti Liivimaale 777 (kahes osas) ja 150 anti üle Possevinole isiklikult, kuna 70 eks. (?) jäi nähtavasti Wilnasse.

Nagu trükiarvetest nähtub, oli katekismuse maht kolmepoognaline. Sellele tulid aga lisaks eestikeelsed laulud umbes ühe poogna ulatuses, natuke tumedamal paberil.

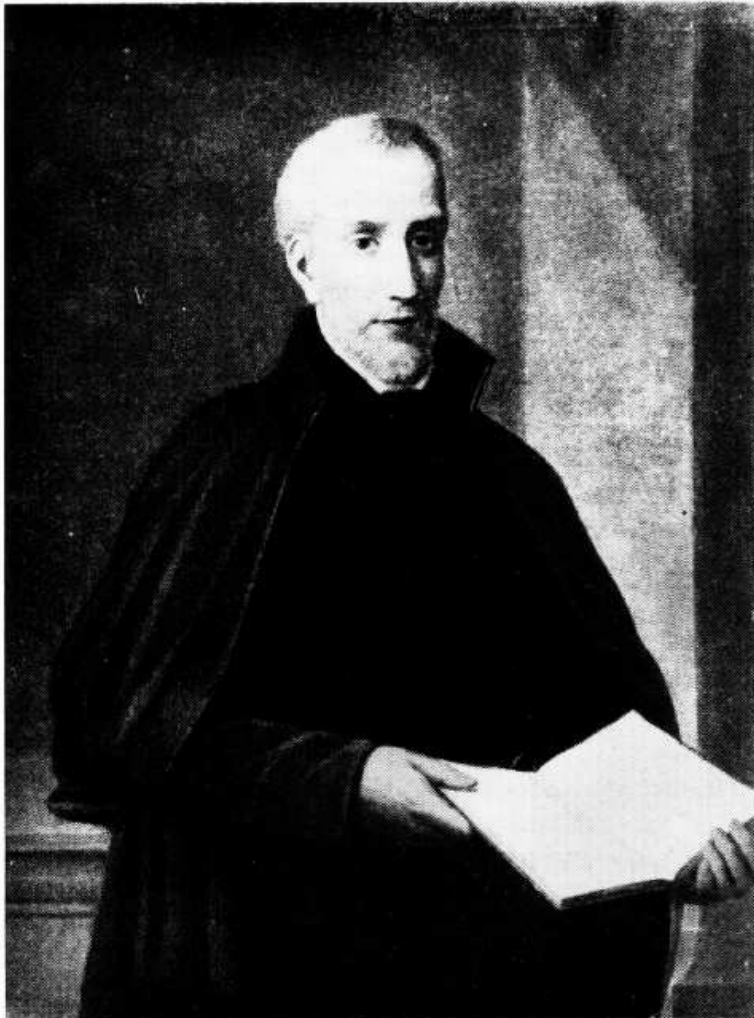
Possevino kirja 26. lõigus leiame nime « Pornomoysa ». Võibolla on siin tegemist ühe tol ajal Marienburgi lossi juurde kuulunud alaga, mis kandis nime « Purremoise » (H.v. Hagemeister, *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands I*, 1836, lk. 261).

Vello Helk

mitmesse paika on teinud, käib kokku mitutuhat inimest, suur Eestlaste hulk, kes tulevad teatud aastaegadel, mõnikord kaugelt, kakskümmendviis peni-

koormat, mis teeb rohkem kui sada meie miili. Nad kutsuvad neid aastaaegasid või päevi Indulgentside ajaks ja

(Järg lk. 8)



Isa Antonio Possevino S.J.
(1533 - 1611)

Antonio Possevino sündis 1533. või 1534. a. Mantovas (Põhja-Itaalias), asutus Jeesuse Kompaniisse a. 1559, suri Ferraras 26.2.1611. Kokkuvõtlikult võib teda iseloomustada kui hilishumanistlikku pedagoogi, diplomaati ja uniooniteoloogi. Ka oli ta organisaatorina tegev seminaride asutamisel Põhja- ja Ida-Euroopa maades.

Ajaloolasi on kõige rohkem huvitanud Possevino arvukad vahendusmissioonid, millest üks — rahuläbirääkimised Joann Julma ja Stefan Báthory vahel — puudutas lähedalt ka Liivimaa saatust. Tema diplomaatliku tegevuse üle on ilmunud terve rida uurimusi.

Possevino kirjamehe-tegevusest seevastu pole täielikku ülevaadet, olgugi et tema toodang oli ulatuslik, mitmekülgne ja mõjukas. Peateosteks on

piibliala autorite leksikon Apparatus sacer ad scriptores V. ac N. Testamenti (1603-1606; kolm köidet, 8000 autorit) ja teaduste-süntees Bibliotheca selecta (1593, kaks köidet). Laia leviku saavutasid ka reisikirjalised Moscovia ja Transsilvania (1583 ja 1584).

Reisikiri Tartust, mille originaali pole leitud, ilmus mitmes trükis. Siin toodud tõlge on tehtud meie teadaolevail andmeil teise trüki põhjal (Padova 1586). Tõlgitud on kirja esimene osa (teine ja kolmas jutustavad Rootsi ja Transilvaaniast). Esimesest trükist (Vilna 1585) pole tänini õnnestunud ühtki eksemplari leida. Padovas ilmunud raamatuke koosneb 92-st numbrdamata leheküljest. Tsiteerimise hõlbustamiseks on lõigud varustatud numbritega, mis vastavad Padova väljaande tekstijaotusele.

lunastavad siis nendes paikades töötused, mis nad oma haigustes või vajadustes on teinud, tuues Jumala auks, mis nad võivad: raha, vanikuid ja vahakujusid, küünlaid ja taolisi asju, väljendades niiviisi väliste märkide varal seda andamit, mida meil on vaja Jumalale esiti seespäraselt tuua. Ja nad ei loobu neist vagadest kommetest, olgugi et mõned nende isandatest, kes on hereetikud, röövivad ja kasutavad enda jaoks neid andameid; aga kuna nende südametunnistus on puhas ja nende meelsus Jumala vastu õige, hoolivad nad vähe sellest, et nende isandad sellest kasu saavad.

(11) Veel sain ma teada, et sellisama Derpato linna piirkonnas on nad aastat kolmkümmend alles hoidnud üht Paasaküünalt, mille nad igal Paaspühäl süütasid, kokku kogunedes meie Issanda Kristuse Ülestõusmise päeva pühitsema, paludes Jumalat, et ta neile nende patud andeks annaks, ning peitsid selle siis ülejäänud osaks aastast, sest nad teadsid, et Hereetikud oleksid selle varastanud, nii nagu nad on teinud kõigi ülejäänud Kirikutega, oma vale Evangeeliumi ettekäändel.

(12) Nad peavad väga suurt lugu õnnistustest ja eksortsismidest ehk Kurja vannutamistest ja muudest pühadest Tseremooniast, mis Kristlikud Preestrid toimetavad ristimise puhul; ja olgugi et on möödunud juba teine aasta, mis meie Isad on selles linnas, on nad sellegipärast ikka veel kõvasti ametis nimetatud Tseremooniaste toimetamisel käimisega, mis on jäänud tegemata nende läinud aastate kestel, kui nad olid Moskoviidi või Hereetikute ikke all.

(13) Aga kui läinud aastal kõrgeau-line Kardinal Radziwill, kes on Poola Kuninga asevalitsejaks Liivimaal, külastas seda maanurka, jooksid kõik kokku kinnitamise sakramenti saama nõnda suure õhinaga, et suuremat ei või arvatagi. Samuti ei ole kerge jutustada, kui tihti ja kui suure vagadusega nad jooksid selle väga voorusliku Prelaadi Missat kuulama, kes, olgugi et ta

on oma parimates kolmekümnendates aastates ning sünni poolest kõrge aadlik, ei jäta sellegipärast vahele peaaegu ühtainsat päeva, mil ta seda ei pühitse.

(14) Ka ei luba Eestlased, et keegi oleks nende keskel, kes pole Katoliku Preestriks saanud mõne Apostli nime, et see oleks Kristuse teene ja väega tema eestkostjaks nii elus kui surmas. Aga kui mõnikord laps sureb, enne kui ta mõne Apostli on saanud, pakub Isa oma Apostli pojale (sest nad usuvad nõnda, et ta niisuguse saatjaga kindlamiini Kristuse, meie Issanda juurde lähed). Ja pärast küsib see Isa esimesel võimalusel mõnelt preestriks Apostlit enese jaoks. Sellest on näha, kui palju suudab nendes lihtsates hingedes usk, mis neil on Jumala pojasse, kui nad usuvad, et need, kes tema poolt maa peale jäeti juhatajateks ja hingede õpetajateks, on nüüdki veel (nagu nad tõesti ongi) võimsad kaitsjad ja juhatajad neile, kes on koos nendega Kristuse õpilased. Ma tean hästi, et Saksamaal enne lahkõpetuste tulemist mõnel pool samasugune komme oli, aga kui Luther, Kalvin ja taolised Apostaadid paljude meeled oma valdusse võtsid, pole ime et nad meeletumalt nimetatud Apostaatide järele jooksevad, selle asemel et õigete Apostlite järele.

(15) Nad on väga aupaklikud Õndsaima Neitsi ja teiste pühakute vastu, kellede kujutusi nad väga hoiavad ja austavad kui asju, mis peavad neis elavana Kristuse heategude mälestuse, kes sai pühakutes austatud. Kuna aga ühest küljest Moskoviidid oma skisma pärast teatud ebaususe kombel liiale lähivad, ning teiselt poolt hereetikud neile võlgnetavat au ei anna, neist üldse mitte lugu pidades, ja kuna nimetatud rahvad on nii palju aastaid olnud ilma katoliku õpetajata alasi ja haamri vahel, on Deemon kavalasti hoolitsenud mõningate eksituste sissepoetamise eest, missuguseid Katoliku Preestrid on kõrvaldamas viisil, mille juhatab kätte püha Trento Kirikukogu.

(16) Nad pihivad hea meelega ja kõige suurema avameelsusega oma pat-

te Preestritele, ka ükskõik missuguse tõlgi läbi, olgugi et tõlkide kasutamise viisi asjus selle sakramendi juures väga suure ettevaatusega toimitakse. Kuna aga just iseenese eksituse ülestunnistamisest südametunnistuse puhtust tuntakse ja tehtud vigade äratundmine nähtavaks saab, on imekspanemise väärt kui suure usuga nad tulevad sellele patukahetsuse-teole ja kui suure aupaklikkuse ja usaldusega nad end Kristuse poolt seaduslikele Preestritele antud autoriteedi hooleks annavad. Ja sellepärast usun ma kindlasti, et kes mõnd aega neid hingesid saab harinud, korjab väga rikkalikku vagaduse vilja, mis paistab neile loomu poolest omane olevat, ehkki see iseenesest üleloomulik ja Jumalik and on. Selle põhjuseks on, et kuna nad ei tee pühale Vaimule takistust selle valskuse ja teesklemisega, mille läbi halva südametunnistuse ja eluga inimesed end vääritudumateks teevad Jumala valguse jaoks, näeme meie nendes hingedes selget valmisolekut, et saada võitnud selle võidmisega, mis (nagu ütles Püha Johannes) õpetab iga valmisolevat Kristlast, toites just nende tahet, kes tahavad selleks suuteli- sed olla, Kristuse armastusega, ja valgustades esiteks mõistust selle püha Oli kombel, mis võib õiglaste pead.

(17) Samuti usun ma kindlasti, et kui Seminar, mille me nüüd Jumala halastuse abiga oleme asutanud, valides välja mõned neist puhtatest hingedest, saab selle kasvamise osaliseks, milleni on jõudnud paljud teised, võib see väike viinamägi kasvada viinapuu võsude kombel Soome, Moskooviasse ja veel kaugemale Aiasse, Jumaliku armu abiga.

(18) Aga et eelmise punkti juurde tagasi tulla: nad ei tunnista oma patte niisuguse lihtsameelsuse ja avasüdamlikkusega mitte üksnes selles sakramentaalses talituses, vaid ma ise olen rohkem kui üks kord juures viibinud, kui nad, suurima tähelepanuga Jumala sõna jutlustamist jälgides iga kord, kui nad kuulevad mõne üldise paha kombe laitmist, ütlevad valju häälega, mehed, naised ja isegi vanad: « Me ei teadnud

seda, Isa, aga edaspidi me hoiame ennast sellest », või jälle: « Jumal andku meile andeks ja andku meile mitte kunagi enam niisuguste süüde sisse langeda! » Missugustest sõnadest ja õhkamistest, mis nende juures jutluse ajal harilikud on, võib hästi näha Jumala sõna mõju nendes, kes seda kuulavad selleks, et seda alles hoida ja sellega ravid oma hinge haavasid; ning teistes, kes seda kuulavad selleks, et sellele vastu rääkida või seda muuta mürgiks ja maruvihaks Katoliku Kiriku vastu, nii nagu teevad hereetikud. Ja tõesti, kes näeb selles Derpato linnas seda rahvast välja tulemas Katoliku jutlusest ja hereetikuid lahkõpetajate jutlusest: esimesed näevad välja kui ühepalju ingleid, lihtsa ja kahetseva näoga ning südamega täis lapselikku Jumala kartmist; aga hereetikud näevad välja kui ühepalju vihaseid fuuriaid, pilgates, kes neile aga vastu juhtub, naerdes Sakramente ja iga tõelist patukahetsust, jäädes liikumata oma pühaduseteotamistes ja vargustes, ülekohtusel viisil kirikutest ja kloostritest äravõetud asjadega.

(19) Selle hingelise valmisoleku pärast niisiis näitavad nimetatud Eestlased end nõnda kiindunudena ja aupaklikena iga teisegi kirikliku või Sakramentaalse asja vastu, et on hästi näha, et nagu tühine armastus loodud asjade vastu, kui ta pole ohjeldatud, õpetab ilma õpetajata tegema iga allaheitlikkuse ja austamise märki armastatud asjale, või siis piltidele või ükskõik missugusele jäljele või märgile temast, kuigi ta ise kaugel viibiks, nõnda on nendele siin õpetajaks armastus Jumala vastu, mis on neisse hingedesse välja valatud ja saab seal alles hoitud püha Vaimu poolt, kes paneb neid lugupidamist ja austust näitama igale asjale, mis kuidagi Jumalateenistusega ühenduses seisab. Nõnda peavad nad väga lugu Preestri õnnistusest, sest nad tunnevad sisemiselt Jumala sõna mõjuvõimu, millega Pühima Kolmainsuse nimel pühitsetakse iga loodud olevust ja vilja. Sellest tulebki, et nad toovad harilikult Kirikusse õnnistada leiba, soola,

piima, võid, igasugu seemneid, vaha, küünlaid ja mõnikord ka vasksõrmuseid, mis nad sõrmes kannavad, et neid õnnistataks ja piisutataks püha veega Preestrite poolt.

(20) Sellega ei jää nad veel rahule, vaid ei jäta enne järele, kui on õnnistatud, iga asi omaette, majad, toad või ahjukambrid, tallid, köök, keldrid, astjad, õued, aiad, adrad, kalavõrgud, järved ja tiigid, veskid ja muud taolised asjad. Sellega, kui ka peamise tööga, mis on jutlus ja ristimised, on meie omad väga ametis, nii et kui nad aja puudusel ei jõua igale poole minna, kuhu nad neid järjest tulevad paluma oma väikeste vankritega, toovad Eestlased ise koti mulda oma väljadelt, et seda Preestrite poolt õnnistada lasta ja siis kõigi oma maade peale laiali puistata. Ka sellega näitavad nad, kui väga nad hindavad õnnistamist ja Jumalasõna.

(21) Nad peavad paastu Quaresima, vigiilide ja teiste paastupäevade ajal, ning meie Issanda Kristuse kannatamise mälestuseks täpisealt igal reedel, aasta läbi, ja eriti veel päeval enne selle Apostli püha, kelle nime nad on saanud Preestrit; peale kõige selle paastub isa ka enne oma väikese poja Apostlit, kui see oma õrna ea pärast ei või seda ise teha.

(22) Kui nad Kirikusse tulevad, ei piserda nad end mitte üksnes pühitsetud veega, vaid pesevad sellega oma nägu, niisutavad oma riideid, joovad seda ja viivad loomadele ja haigetele juua, nende tagajärgedega, mis sellest tulevad, millest kõneleme pärastpoole. Ja uskugu T. Kõrgus, et paljud keedavad Ülestõusmispühade ajal toitu selle sama pühitsetud veega. Sellepärast on uskumatu asi, kui paljud nad seda Püha nädala jooksul Kirikust oma majadesse viivad.

(23) Ja kuna siin ümbruses ja veel palju kaugemalgi, tuhande miili ulatuses ei leidu ühtegi arsti, tulevad need, kes on haiged, paljude penikoormate tagant Katoliku Preestri juurde, et see palvetaks et nad võiksid terveks saada,

ning paluvad tükikest Jumala tallest või Preesterlikku õnnistust, ja joovad pühitsetud vett; ja nende abinõude läbi, suure usu pärast, mis neil on, saavad paljud tervise tagasi. Sellest tuleb ka, et nad kõige suurema sooviga munguvad kasvõi pisikest tükikest Jumala Tallest, ning annavad pühadele asjadele suud (nendele, millele neid lubatakse suud anda) et mulle mitu korda on meelde tulnud too muistse Esimese Ristikoguduse usk, kui (nagu on kirjutatud Apostlite Tegudes) Kristlased läksid, võtsid Apostlite vööd ja rätikud ning panid need haigete peale ja nad said terveks, või kandsid nad püha Peetruse varju, või võidsid neid õliga, mida nad said Preestri käest.

(24) Aga et peaaegu suurem osa Sakslastest, kes on Liivimal, nii raskesti Luterlikku lahkõpetusse langesid, et nad tänase päevani peaaegu kõik on sellest nakatatud ja Jumal oma salajastes nõuksvõtmistes laseb sündida, et aadlikud sunnivad oma alamaid oma hereetilistele jutlustele minema, lähivad sellepärast mõned Eestlased, nagu Lätlasedki, kellest räägime pärastpoole, mõnikord küll sunniviisil oma isandate võltse jutlustajaid kuulama; aga kui nad on seal ära olnud, tulevad nad tihti pärast hereetikute kuulamist otsekohe tagasi Katoliiklasi kuulama, arvates oma lihtsuses, et kuna nad hereetikuid sugugi ei usu, ei tee nad suuremat pattu, sest nad kuulavad oma härrade sõna ja sellest hoolimata tunnistavad otsekohe teoga, et nad on Katoliiklased. Seda ei salga nad isegi peksmise ja teiste rõhumiste all. Loodan Jumala peale, et kui nemad meile nende esimeste asjadega annavad üpris selgesti tunda seda, mis ütles Kristus Lunastaja, õpetades Apostlitele, et tema lambakesed kuulevad tema häält ja keegi ei või neid tema käest kiskuda, saavad nemad päevast päeva veelgi kindlaks: sest see vaimulik harimine, mida püha Vaim praegu Katoliiklaste läbi nende hingedes toimetab, võtab nende sees uuesti tugeva juure, et mitte kergesti kõigutatud saada. Ma ei kahtle selles, et teevad Jumalale väga meelepä-

rasede teo kõik need, kes palvetavad nende hingede eest, ning et T. Kõrgus võib pidada pühal kombel annetatuks iga niisugust vaimulikku almust, mis Mantova ja Ferrara vaimulikkonnas Emandliku Hiilguse HertsoGINNA läbi ja Saksamaal Emandliku Hiilguse Erts-hertsoGINNA tütarde läbi, ja iga teise tema suguvõsasse kuuluva Printsiga poolt saab tehtud ja muretsetud või soovitatud, et neid korrapäraselt ja kindlaksmääratud aegadel tehtaks.

(25) Nüüd jutustan ma mõningatest haruldasematest tagajärgedest, mis tulid Preestrite õnnistamistest mitmel pool, ja ühtlasi rohkest viljast, mis valmib paljude Poola sõdurite hulgas, kes on paigutatud mitmesse kindlusesse, mis Moskoviidil Liivimaal olid. Ning kõrvale jättes selle, mis on väga harilik, et paljud terveks saavad ja pärast parandamatuid tõbesid ennast hästi tunnevad ja täie tervise juurde tulevad, peab ütleva, et suuresti on nõrgenenud Kuradi võim nendes paikades, sest et Katoliku Preestrid on siia tagasi tulnud; sest kuna paljud täisealised ei olnud veel ristitudki, või kui nad olidki ristitud Moskoviitide või Luterlaste poolt, ei olnud nad saanud neid eksortsisme ja vannutamisi Kurja vastu, missuguseid Kristlik Kirik alati on tarvitanud, pole kerge ära ütelda, kui palju nõidusi ja teisi kuratlikke kunste oli liikvel, millest need vaesed hinged olid kas tabatud või alalises hädas ja nagu arust ära. Ja pole mitte kaua aega sellest, kui ühe Kindluse ümbruses, mida nimetatakse Novgorodiks, mis on väga lähedal Moskooviale, nii et piirid käivad kokku, seal mail, kust kaudu Pihkva minnase, hulkus ringi neli hunti, kellest üks oli valge, kes, lambaid ja muid loomi kõrvale jättes veel tänapäevalgi inimlike olevuste kallale lähevad ning neid tapavad ja söövad, eriti raskeid naisi; nagu just tänavusel aastalgi räägitakse, et nad on sada viiskümmend inimest ära söönud, nõnda et keegi ei julgenud, ega julge tänase päevani üksipäini põldudele minna. Rahvas ütleb seda nõiduse läbi tehtud olevat, pärast Moskoviitide lahkumist. Samuti said

kakssada inimest ära söödud ühe Liivimaa lossi ümbruses, mille nimeks Vaabina. Igatahes on näha, et neile, kes on ristitud või eksortsisme saanud või mõne väikese tüki Jumala Tallest või mõne muu vaga asja, ei või nad kahju teha. Ja sellepärast saab rahvas seda kindlamaks usus ja austab neid asju, missuguseid nad näevad kui loodud, aga pühitsetud asju oma loojat teenivat meie pühitsemiseks.

(26) Mitte kaua aega tagasi juhtus, et üks Kalvinistlik Kaptan kurtis ühele meie Isadest, et ta ei saavat oma alal (sest ta valvab üht Liivimaa kindlust) enam hunte kinni, kuna hauad, mis selleks otstarbeks kaevatakse, olevat talupoegade poolt ära tehtud; Isa vastas, et tal on pühitsetud vett kaasas, millega ta võib neid kohti piisutada. Kalvinist naeris (nagu hereetikutel kombeks on), lisades: « Kui ma näen, et sel viisil hunte saab, usun ma pühitsetud vee olevat Jumala asja. » Niisamuti oli ühes tema mõisas, mida kutsutakse Pornomõisaks, üks järveäärne maja nõnda Kuradi kunstide võimuses, et keegi ei võinud selle sees elada, nii et see oli ära lagunenu. Preester õnnistas niisiis neid haudasid ja hundipüügi riistu ning otsekohe püüti mõned hundid kinni; pärast, olles pühitsenud Missa nimetatud mõisas, toimetas ta protsessiooni koos suure hulga inimestega ja pühitsetud veega, et vannutamise läbi Kurjast vabastada seda paika ja ümbruskonda, ning laskis sinna ühe kõrge kingu otsa üles seada suure risti, mispeale terve see koht ja paik jäi vabaks kuratlikest tempudest; nii et me näeme selgesti siin mail tõeks saavat seda, mis meil Itaalias kombeks on ütelda, kui tahame näidata, et üks vihkab kõvasti teist, nimelt et ta vihkab teda rohkem kui Kurat pühitsetud vett.

(27) Sellest kõigest hoolimata jäi Kalvinistlik Kaptan oma nurjatuse juurde, nagu tegid muistsed Kristliku Kiriku tagakiusajad taolistel juhtudel; aga kogu tema pere, keda ta jumalavallatute kõnedega ja hukutavate raamatutega püüdis ära rikkuda, sai nõn-

da liigutatud ja kinnitatud Katoliku usus, et Jumal meie Issand sai seeläbi austatud ja Kurat häbistatud.

(28) Kirepi on üks teine loss nendest, mis Moskoviit Poola Kuningale tagasi andis, kui ta Liivimaa loovutas. Selles oli Moskoviitide poolt tapetud palju Sakslasi, ja vangla, kus nad olid olnud, jäi terve Lossi ja Ümbruskonnaga nõnda Kuradi tembutuste võimusesse, et Kurat öösel kuu paistes avalikult kõigi ees, selle Hobuse selga istudes, kelle oma talle rohkem meeldis, kihutas hullupööra piki müüre, väsitades looma nõnda, et ta enam ei võinud jalul seista; ja mõnikord, Moskoviidi moodi riides, tõstes õlgadele terve viljaga laetud vankri selgel päevavalgel, keskpäeva ajal, heitis selle järve ühe nimetatud lossi mõisa lähedal. Läks sinna Preester ning, toimetatud tavalised vannutamised ja piisutamised pühitsetud veega, lakkas kõik.

(29) Otepääst, mis on Liivimaa uuele Võnnu piiskopkonnale antud mõis, kümme miili kaugel on teatud soine järv, ja nimetatud järv oli sedavõrd Kuradi võimuses, et kui teda iga aasta ei rahustatud väikeste laste verega, rõhus ta ja kahjustas üliväga seda Ümbruskonda, tekitades maru, rikkudes õhku, põhjustades müristamist ja välke ning teisi taolisi asju; nende asjade pärast sündis, et üks röövis teiselt lapsi, et neid sinna järve heita, või võttis vähemalt verd mõnelt lapsukeselt, kes pärast nõnda närbus, et ta pärast seda haava ikkagi ära suri.

(30) Niisamuti oli seal paigas üks Kuradi kunsti läbi nõnda ära tehtud ja rõhutatud mees, et ta ei võinud end liigutada. Tema ja nimetatud järv said täiesti vabastatud nendesamade abinõudega, millest rääkisime eespool.

(31) Läänud aastal juhtus, et üks Moskoovia naisterahvas, ühe sõduri konkubiin, oli niivõrd ärritatud ja Kuradi kunsti läbi maruks tehtud, et keegi ei võinud teda rahustada. Kui oli juba

kaotatud kõik lootus, kutsuti üks meie Preestritest, kes valas talle pärast palvet vägisi suhu veidi pühitsetud vett, mida ta ei võinud kannatada ja heitis suust välja koos ühe tuustiga, nagu heintest. Seepeale käskis Preester neid, kes teda valvasid, talle aegajalt suhu valada (ka kui see oleks vastu tema tahtmist) sedasama pühitsetud vett; millest tuli, et ta kesköö paiku oksendas välja ühe esimesele sarnase sulgedest tuusti, ja tuli järgmisel päeval meie kirikusse Jumalat tänama tagasisaadud tervise eest. Teda oli püüdnud terveks teha üks teine naisterahvas, tuttav nõidumistega (nagu arvatakse), aga nii üks kui teine langesid sedamaid hullustusse ja läksid marru, sest Jumal ei lubanud, et Kurat, igasuguse kõlvatuse tegija, võiks oma heaksarvamise järgi teha halba ja teha head. Nõndaviisi suri üks õnnetumalt, iseennast hammastega purres, kui teine, juba terveks saanud pühitsetud vee joomise läbi, mis Preester oli teda käskinud, läks Petseri kloostriisse Moskoovias, Pihkva lähedal, ja elab praegugi seal, kus on väga kuulus Õndsaima Neitsi kujutus, maalitud (nagu jutustatakse) Püha Luuka poolt.

(32) Need ja teised taolised asjad juhtuvad niisiis siin mail, seesama sünnib ka Lätlaste keskel, kes on üks teine rahvas, Eesti omast erineva keelega ja levinud ülejäänud Liivimaal ja Kuramaal. Ning kuna ühel heal ajal on imeline vägi teist enesega kaasa tuua, ajavad needsamad asjad kõvasti juuri Leedus ja Samogiitias, kus veel tänapäevalgi on palju neid, kes elavad pagana kombel ja peavad suures aus ning nagu kummardavad madusid, metsi ja muid taolisi asju.

Derpatost, augustikuu üheksandal päeval MDLXXXV, Liivimaa ääremailt:

T. Kõrguse
Alandlikem sulane Kristuses
Ant. Possevino